

elsőnek vette munkába, és a moldvai rondba élet kialakításában mindenképpen jelentős szerepet játszott. Később, a román fejlődés kibontakozása után ezek a székely telepek elvesztették korábbi jelentőségüket, részben máig megmaradtak, részben elszigetelődtek és elsatnyultak. Azonban a székelység kiáramlása a román vajdaságok területére a politikai határok kialakulása után sem szűnt meg. Szállásterületüknek erősen korlátozott termelési viszonyai korán arra kényszerítették őket, hogy idegenben nézzenek megélhetés után. A vajdaságok közel is voltak s fejletlenebb körülményeik közt kedvezőbb érvényesülést kínáltak, mint a magyar anyaország. Munkát kereső székelyek hosszú sora vándorolt ki, s gondolkodásukat szomorúan jellemzi a sokat idézett szólás: könnyebb b é m e η n i Moldvába, mint k i j ö n n i Magyarországra. A kivándorlók jórésze kint maradt, munkájával új hazáját gazdagította s elveszett a magyar élet számára. Ez a megállapítás természetesen nem akar szemrehányás vagy számonkérés lenni. Egyszerűen csak utal arra a tényre, amit a magyar-román viszony kutatói különböző vonalakon már amúgyis megállapítottak: a két nép közt igen jelentős kapcsolatok, népi és kulturális kölcsönhatások voltak. A kicserélődés során mindegyik hatott a másikra, adott és kapott. De minden túlzó nemzeti büszkélkedés nélkül leszögezhetjük, hogy a magyarság adott többet. S ezt a többletet részben éppen székely vérei évszázados erőfeszítéseinek köszöni.

A székelység népfőlösgének egy másik számottevő része a magyar anyaország felé keresett boldogulást. Bércmunkások, fuvarosok, szellemi foglalkozásúak népes csoportja kereste megélhetését az erdélyi városokban, s egy tekintélyes részük eljutott a Királyhágón inneni területre is. Közéletünk számos kiválósága, sok egyszerű munkása származott székely szülőktől, némelyik még ma is székelynek vallja magát, esetleg nemzedékekkel azután, hogy családja elszakadt az ősi föld évszázados verejtékkel áztatott rögétől. Fajuk életképességére nem kell példákat keresnünk; eléggé tanúskodik róla, hogy idegen népelemekkel körülvéve megőrizték népiségük és műveltségük magyar alapjait. Szellemük egyéni, szakásviláguk a régi magyar életnek sok elsüllyedt kincsét őrzi. Természetesen saját mértékükkel kell őket mérnünk, de a magyar egységen belül. Joggal tekintjük magunkénak azt a fajtát, amely kultúránknak Apácai Cseri Jánosokat és Körösi Csorna Sándorokat adott. De kötelességünk, hogy meglássuk történeti útjuknak nagy szakadékait és segítsünk ezeket betemetni, hogy gazdag értékeikkel még tisztábban és töretlenebbül bonthassák ki a magyar életet Erdély keleti kapujában.

ELEKES LAJOS

OLÁH-MAGYAROK

EZ A MINDNYÁJUNK SZÍVÉBE ZÁRT ORSZÁG végre legalább részben újból a miénk. Tisztelettel kérdem azonban, van-e ezen a területen a magyar államiságnak olyan eszmei összefogó gondolata, amely ezt a vegyes nemzetiségű országrészt magyar kormányzat alatt tudatban és érzelemben egyesíteni tudná? Magyarországot ugyanis nem lehet Romániával összehasonlítani. Románia az európai történelem viharosarka volt mindig. Erről a területről minden nép, ha csak tehette, menekült. Szuverén államalkotásra földrajzi okokból alkalmatlan. Ez okozta, hogy a román politika sohasem tudott messzebbre gondolkozni, mint legfeljebb évtizedekre. A vajdák sűrűn váltogatták egymást. Uralmuk úgy külsőleg,

mint belsőleg sohasem volt szilárd. Csak protektorok támogatásával tudták hatalmukat fenntartani, sohasem a belső erő segítségével. Ha valamelyik vajda elért is időnként bizonyos önállóságot, mindig tudta, hogy ez a hatalom csak időleges. Valójában a vajdák nem voltak mások, mint hűbéresek, annyi különbséggel, hogy a hatalmi viszonyok változásai szerint módjuk volt bűbéruraikat váltogatni. A román politika arra van beidegezve, hogy a hatalmat, önállóságot addig kell tartani, amíg lehet. Ennek érdekében mindent kockára lehet tenni, hiszen megalkuvásra mindig kész. A tartóság, az örök fogalma a román politikában ismeretlen.

A magyar politika ezzel szemben Szent István óta nem évtizedes, de évezredes távlatban gondolkodik. A mi gondolatvilágunkban az időleges elképzelhetetlen. Ha nem vagyunk arról meggyőződve, hogy valamely birtoklás örök, akkor inkább nem kell. Ezért a magyar politika nem rendezkedhetik be elnyomásra, történelemhamisításra, nem folytathat sem politikai, sem gazdasági rablógazdálkodást, nem tehet tartós, visszavonhatatlan különbséget 1., 2. és 3-rendű állampolgárok között. A mi politikánkban ismeretlen a „divide et impera“ kormányzati eszköze. A mi elképzelésünkben, talán túlságosan is keleti jelleggel, az eszmény a szilárdság, a megnyugvás, az állandóság. Ezzel az elképzeléssel szemben ellenérvként áll egy súlyos fegyver: a nemzetiségi térkép. Hogy akarunk mi harmóniát, szilárdságot, békét teremteni olyan területen, ahol a lakosság egy része nem a mi eszményeink híve, de más nemzet, más faj, más nép, más szokás, gondolatvilág?

Igaz, hogy ez az ellenérv mindnyájunkat megdöbönt. De ezzel szemben hivatkozom arra, hogyan lehet az, hogy a magyarság ezt a területet — a mai nemzetiségi térkép ellenére — 800 évig, a XVIII. század közepéig belső tekintetben háborítatlanul birtokolni tudta anélkül, hogy ezt a birtoklást bárki is jogszerűtlennek, vagy vitathatónak tartotta volna. Maga az oláhság sem. Azok az érvek, amelyeket a román propaganda ezzel a megállapítással szembe állít, erőszakoltak s a megállapítást nem cáfolják meg. Az oláhok a múltban sohasem tették vitássá a magyar uralmat. Gondoljunk csak a magyar vezetés alatt álló oláh határőrökre, a török háborúk biztos bástyájára. A védelmi harcok legnagyobb egyénisége, Hunyadi János, állítólag, oláh vajdacsaládból emelkedett ki. Nem oláh mozgalom volt a Budai Nagy Antalé 1437-ben. Magyar parasztfelkelés volt, amely az oláh jobbágyoknak is jogokat követelt. Oláh vajdák és kenézek részvételével tartották meg 1438-ban a tordai országgyűlést s nem is kívánták a negyedik — oláh — nemzet elismerését. Magyaroknak érezték magukat az akkori oláhok, hiszen a magyarokkal korán keveredtek. Erre történelmi adataink vannak. Aeneas Silvius pápa írta, hogy az erdélyi oláh határőrök majdnem mind tudnak magyarul, ami ilyen ösfoglalkozású nép közt csak egyféleképpen képzelhető el, úgy, hogy a magyarral összekeveredett. Nem volt oláh nemzeti mozgalom az oláh származású Karácsony Györgyé 1570-ben, hanem protestáns mozgalom, amely elterjedésével csak szociális színezetet nyert. Mihály vajdát, az oláhok legnagyobb nemzeti hőst semmiféle dákoromán eszme nem fűtötte, ő egyszerűen erdélyi fejedelem akart lenni, mint a többi erdélyi főúr, azon közjogi kapcsolat címén, amellyel országa Erdéllyel állott. Uralomra jutva ő is a magyar urakra kívánt támaszkodni. Az oláh történelem ezt árulásnak minősíti. Az lett volna, ha őt oláh nemzeti vágycok vezették volna. Azonban nem vezették. Igaz, hogy kalugyerei útján az erdélyi oláhok közt már előre egyengette talaját. Az természetes, hiszen a görögkeleti vallás révén ezekkel tudott legkönnyebben érintkezésbe jutni. De Mihály vajdának udvari nyelve is a magyar volt. S fennmaradt egy mondása, hogy „román csak a rabszolga“. Rákóczi első és leghívebb katonái a rutének mellett az

oláhok voltak. Az öreg labanc Cserei nem győz eleget panaszkodni a kuruc kővári „kutya“ oláhok miatt. A Belényes körül lakó oláhság volt a kuruc hadsereg állandó gyalogsága. Az oláhok intelligens kuruc személyiségei mellett a hírhedt Pintye Gregor is egy kuruc szabadcsapat kapitánya volt. Az első, aki a 4. nemzet elismertetését kívánta, Klein görög katolikus püspök volt. Előtte is inkább vallási célok lebegtek, a görög katolikus vallás tekintélyének emelése. A Hóra-féle lázadás sem indult ki nemzeti törekvésből, pálinkaadó elleni zendülésben tört ki s szabadjára eresztése miatt vált ürelle-nes, tehát szociális mozgalommá. Még 48-ban is a bánáti oláhok Kiss Ernő megbízható katonái közé tartoztak. Belényesen külön oláh honvédszászlóalj alakult.

Oláh nemzeti törekvésekkel komoly értelemben csak azóta kell számolnunk, amióta a nyelvnemzeti koreszme elterjedt, amióta nemzetközi elismeretést nyert az a tévtan, hogy egynyelvű emberek alkotják a nemzetet s minden ilyen nemzet jogszerűen követelheti, hogy nemzeti területén államot alkothasson. Erdélyben az oláh nyelven beszélők alkotják a többséget, tehát ezen tan szerint Erdély az oláhokat illeti, tekintet nélkül az erdélyi magyarság őslakos mivoltára, s a történelmi birtoklásra.

Hogy ez az oláh többség hogy alakult ki, az egykor túlnyomóan magyar nyelvű Erdélyben — arra a történelmi felfogás a következők magyarázatokat adja: 1. a nagyarányú beköltözés; 2. a magyarok kiirtása; 3. a hegyek lakóit a pusztítások kikerülték. Ehhez jön egy újabb tétel: az oláh nyelv vitalitása nagyobb a magyarnál.

Ezek az okok azonban az oláh többség kialakulását nem magyarázzák meg. Igaz, hogy volt oláh beköltözés Erdélybe. Tekintve Erdély és a vajdaságok között fennállott közjogi kapcsolatokat, a kölcsönös népcseré természetes volt. Az oláh vajdaságok azonban nem voltak olyan túlszűfoltak, hogy azokból olyan rengeteg ember költözhetett volna át. Bevándorlás mellett volt bőséges visszavándorlás is. A fanarióta vajdák zsarolásai elől menekült ugyan a nép, de inkább az üres Bánátba, mint Erdélybe. A vajdaságok népének egy jó-részét különben is magyarok tették ki.

Az oláh városok és vásárhelyek lakossága többségben magyar, kisebbségben erdélyi szász volt. A szabad parasztok jelentős része magyar volt. Magyar jobbágyfalvak mindenfelé települtek. Kisoláhországban, a Duna—Olt között a törökvilág előtt magyar jellegű élet folyt. Nem kapunk tehát magyarázatot arra a kérdésre, miért oláhosodott el a vajdasági magyar, miért maradt oláh az Erdélybe költözött oláh, s lett oláhvá a magyar? Igaz, hogy a török-tatár hadjáratok, Básta, Mihály vajda, a kuruc-labanc háborúk rengeteg magyart pusztítottak, de pusztítottak oláh falvakat is. Az is igaz, hogy a pusztítás inkább a síkföldi falvakat érte, de ez azért volt így, mert a hegyekben oly szegény nép lakott, hogy oda nem volt érdemes elkalandozni. Bezzeg, amikor a bihari hegyek oláhsága egy kissé megerősödött, az ő falvaikat is végig pusztították a rác martalócok.

Ami végül a vitalitást illeti, teljesen téves az az álláspont, hogy az oláh nyelv vitalitása nagyobb lenne, mint a magyaré. Mohácsig nem oláhosodott a magyar, sőt asszimilálta az oláhságot. Még a vajdaságokban is intenzív magyarosodás indult meg. Ha az oláh nyelv vitalitása oly nagy lenne, a magyar nyelvben hemzsegni kellene az oláh szavaknak. Ezzel szemben alig van 2—3 oláh jövevényszavunk, míg a regáti oláh nyelvben is 400 magyar kölcsönszó forog közszájon. A magyar nyelv vitalitása, s nagy asszimiláló képessége Közép-Európában szinte példátlan.

Egy időben vita folyt a Pesti Hírlapban arról a kérdésről, miért oláhosodik Erdélyben a magyar? Á vitatkozóik az emigráns Kossuth Lajos és Herman Ottó, a politikus természettudós voltak. Kossuth azt a megállapítást tette, hogy azért oláhosodik a magyar, mert nincs faji öntudata. Kossuth szerint tehát a rátarti magyar parasztnak nincs faji öntudata, de a szegény oláhnak van. Kossuth nem a kérdést oldotta

meg, hanem a maga liberális és individualista egyéniségét vetítette a kérdésbe, ő kora szemüvegén látott mindent. Szerinte mindennek egyéni jellege van, egyén a nyelv, egyén a nemzet. S ezek között harc van. Ahogy Darwin ezt a szemléletét kifejezte, létért való küzdelem folyik szerte a világon. Sajnos, a magyar közvélemény ezt az álláspontot fogadta el, ezt diktálta neki a korszellem és Kossuth tekintélye. A magyar gondolatvilágot teljesen eltöltötte a harci elképzelés. Könyvek, cikkek jelentek meg, amelyek a különböző időkben megjelent népszámlálási adatokból a térképeken a nyelvek közt egész hadjáratokat tudtak kiolvasni. Frontok voltak, frontáttörések, előőrsi csaták, átkaroló mozdulatok» bekerítés, körülzárt várak kétségbeesett védekezése. Mind olyan megállapítás, amikről az állítólag a fronton küzdő nép semmit sem tudott. Ez a felfogás volt az alapja a szintén téves Jászi-féle elméletnek, ő mint vérbeli történelmi materialista csak mennyiséget látott. Szerinte a többség győz, a tenger elnyeli a szigeteket. Éppen az oláhság példája bizonyítja a legjobban, hogy sokszor apró szigetek emelkednek ki s szorítják szét a tengert.

Ezzel a felfogással szemben áll a tömeglélektan megállapítása. Létükért küzdeni csak személyek tudnak. A nyelv pedig nem személy, s így nem tud küzdeni. A nemzetek szintén csak személyiség alatti jelenségek. Ezek csak akkor tudnak küzdeni, ha izgalmi állapotba jutnak. Minden elnyomás, iskolakérdés, képviselőválasztási trükkök, a hivatalokban, vasutakon a magyar nyelv erőszakolása, az ellenkező célt érték el. Feleslegesen izgatták a nemzeti-ségi tömegeket, amelyek így ellenállóbbak lettek. A megszervezett nemzetnél sem maga a nemzet küzd, hanem annak intező szervei, ha vannak. Az oláhoknál megvoltak, a két oláh egyház. Ezek papjai már tudtak küzdeni, még pedig hatályosan. Ezeknek kapóra jött minden izgalmi alkalom.

Herman Ottó Kossuthal szemben a természettudós élelátásával ismerte fel a magyarság térvesztésének valódi okait. Szerinte a magyar két okból oláhosodik. Az egyik — egész Európában megfigyelhető jelenség — az állandó Kelet-Nyugat irányú vándorlás. A másik az, hogy a pávagalamb „columba livia“-vá közönségesedik, ha elhanyagolják. A falvak népével senki sem törődik. Így ezek visszamaradva oláhvá hanyatlanak. Ezt a felismerést ma úgy nevezhetjük, hogy a nyelvek elterjedését elsősorban a természetes kiválasztás, illetve kiselejtezés törvénye irányítja. Emelkedő gazdasági, kulturális, társadalmi viszonyok közt a vezető, kultúraltabb, tekintélyesebb elemek nyelve terjed el, hanyatló viszonyok közt a szolgáló, szegényebb elemek nyelve. Ez a természettörvény nyugodt viszonyok közt lassan öröl, gyors fellendülésbe, vagy pusztító hadjáratok következtében azonban rohamos erővel dolgozik.

Hogy érvényesül a természetes kiválasztás a gyakorlatban? Úgy, hogy az az életforma, amelynek fenntartására a viszonyok kedvezőbben alakulnak, jobban terjed más életformák rovására. A nép átveszi ennek az életformának minden jellegzetességét. Ha tehát az életforma nyelvhez is kapcsolódik, akkor átveszi a nyelvet is. Nagy életformaváltozás idején a nyelváltozás rohamosan megtörténik, de nyugodtabb időkben is hat az életforma, ha az egyes társadalmi osztályokat más nyelv jellemzi. Emelkedő irányzatú viszonyok közt a falu fejlődik, a forgalom nő, hivatalnokok, iparosok, kereskedők költöznek be. A jobb módú elemek előtt ezek életnívója a minta, őket követik életmódban, szokásokban, ruházatban, nyelvben. Akik a jobb módú elemek társaságába kerülnek már szegénynek a szülők szokásait, így a nyelvét. Ezek mind az elmaradottságot képviselik. Ha a falu hanyatlik, feltörekvő elemek elköltöznek jobb életviszonyok közé. A szétosztódó vagyonban az utódok elszegényednek. Az elszegényedés az eredetileg is szegények életnívója felé húzza az őslakosságot. Leegyszerűsíti a ruházatot, szokásokat, életmódot, mert ezeket alacsonyabb életszinten nem lehet

fenntartani. Végül a szegénység nyelvében találja meg azt a természetes érintkezési eszközt, amely az ő életnívójának megfelel. Ha pedig egykézessel tartja fenn a jómódot, a szaporodó szegények közt még hamarabb disszimilál. Rövidesen megszokja, hogy magyarul csak az urakkal, vagy a vele egy nívón lévőkkel beszél. A házba költöző nemzetiségi cseléd azután pontot tesz a család magyarságára. Pusztulás esetén ez a folyamat rohamos. Egy nemzedék alatt alkalmazkodhatik a táj — még csekélyebb számú nemzetiségi szegénység jelenlétében is — ennek szokásaihoz, tehát nyelvéhez is. Ilyenkor megszűnik a nyelvnemzeti létért való küzdelem, hiszen a pusztta egyéni életért kell küzdeni. Persze a természetes kiválasztás nem egymaga dönti el a nyelvek terjedését. Ez csak irányzat, amely felé hajlik a nép nyelv-alakulása. Befolyásolják ezt más tényezők. Így az említett létért való küzdelem, állandó irányú vándorlás, a fenntartott vallás és kultúra. Egyes rasszok a vezető elemhez vonzódnak, mások a szegényebb életnívóban találják meg rasszbeli determinációból a maguk megfelelő életformáját. És végül egy titokzatos természettörvény dolgozik, a vitalitás. Egy nyelvnek a vitalitása két szomszéd faluban más lehet, sőt néha egy ember nyelvi vitalitása is irányítólag hathat egy falu nyelvi átalakulására. De a döntő szerep az életforma kiválasztása — kiselejtezése rendes körülmények között is. Gyors életformaátalakulásoknál ennek hatása ellenállhatatlan. A magyar nyelv nem vitalitásának hiánya miatt szorult vissza a törökvilágban, hanem a leszegényedés következtében. Nem az angol nyelv asszimiláló ereje tette angollá 1—2 nemzedék alatt az amerikai kivándorlókat, hanem a prosperitás, jólét következtében kialakult, s angol nyelvet használó életforma.

A középkorban a magyar asszimilált, mert fejlődő viszonyok voltak. Az az időpont, amelytől kezdve a magyarság számaránya visszafelé fordult, a Dózsa-lázadás és a mohácsi vész voltak. A magyar jobbágság életnívója hanyatlásnak indult. A mohácsi csatavesztés után a magyarság százezrei pusztultak el és kerültek török rabságba. A főpapok, urak nagy része a csatasíkon maradt. Nem volt, aki papokat szenteljen. Az erdélyi katolikus püspökséget 1556-ban eltörölték. Addig alig hallani görög keleti papokról. Ettől az időponttól rohamosan nő a szerepük. Ekkor került be a többi vallásvaltozással a skizma is nagyobb mértékben Erdélybe. A protestantizmus lassan pótolta a paphiányt. A középkorban nem lehetett áttérni a katolikusról keleti vallásra. Most meglazult az ellenőrzés. A leszegényedett nép számára alig maradt más életnívó, mint a rác és oláh. A hegyek lakossága a török hadjáratokig gyér. Mohács után, a XVI. század végén tömegesen tűnnek fel népes falvak a hegyekben. Kik voltak ezek lakói? Csak az elpusztított magyar falvak százezres tömegeinek megmenekültjei duzzasztották fel egyszerre ilyen nagy mértékben a népességet. Az életformának hirtelen gyökeres lesüllyedésével ez a magyarság nyelvben is a hegylakó oláhsághoz simul. A török pusztítás után egyszerre megtelik az Alföld rácokkal és oláhokkal. Nagyrészt magyaroknak kellett lenniök ezeknek a szerencsétlen embereknek, akiknek a felköltöző rác és oláh családok mutatták meg a török uralom alatti legelviselhetőbb életformát. Magyarok laktak ezen a tájon, akiket nem irtott ki a török, csak megrikított s a maradék eltűnik a történelem szeme elől. A megmaradt magyar jobbágy a török uralom alatt elpusztított területen a balkáni életformákat követte életmódban, szokásban, nyelvben és vallásban is. A népnek kell a vallás, pláne nyomorban. Ha nem kapja meg tanult aptól, megkapja a kalugyertől, aki épp olyan szegény paraszt, mint ő, csak valamit összeszatanult egy másik kalugyertől. Sőt a szegénynek ez a ceremóniákkal, babonákkal, sőt sámánizmussal telített kalugyertartás jobban megfelelt. A mai magyar szegénység szektáit akkor a kalugyerek ősi emberei ösztönökre épített vallása pótolta. Amellett az oláh életviszonyok a leszegényedett magyar jobbágyokat anyagi tekintetben is vonzották. Az oláh vajdai települési szokások bizonyos autonómiával jártak. Az adót maguk szedték be, kisebb ügyekben

maguk bíraskodtak, adó- és robotszolgáltatási kötelezettségük is enyhébb volt. A kalugyernak nem kellett özedet fizetni; az paraszti munkából élt. Annak csak ajándékokat adtak; ha volt miből. Ha nem volt, akkor lopott jószágot adtak; a paraszt kalugyer nem irtózott az orgazdaságtól. Amellett a szétfutott jobbágy lelkiismeretét sokszor terhelte bűn. A pusztítást túlélő ember, hogy pusztta életét eltengesse, maga is rabló martalócnak, hajdúnak, rácnak, oláhnak állt be s lett talán még a töröknél is nagyobb istenverése, ahol megjelent. Minden oka megvolt arra, hogy származását elhallgassa.

Erdély aranykora ismét a magyar nyelv elterjedésének kedvezett. Sok anyagiakban gyarapodó oláh és eloláhosodott magyar tért Kálvin hitére. Ez az aranykor azonban csak a Rákóczi-ház bukásáig tartott. 1662 után Erdély az árnyékfejedelmek alatt szabad préda. A budai basa, a tatár kánok, az oláh vajdák keresztül-kasul járnak, rabolva, pusztítva, öldökölve Erdélyt. Minden egyes sereg ezrekre menő rabbal távozik. A fejedelem kénytelen átengedni Váradot a töröknek. Török rablógazdálkodás alá kerül most már egész Bihar. Hódoltság lesz Erdély, csaknem Désig és Kolozsvárig. Ez a néhány év elég volt ahhoz, hogy Zsibó és Csákiigorbó környékének magyar lakossága szegényné és görög keletivé, vagyis „oláhvá“ váljék. Sok száz falu pusztult el. Persze ezt a pusztulást nem úgy kell érteni, hogy minden embert legyilkoltak, vagy elhurcoltak. Az emberek nagy része túlélte az öldöklést. Ezekhez társultak a megtelepedni vágyó oláhok, illetve inkább oláh életformában kóborló s ismét letelepedni vágyó magyarok. Az oláh fogalom nem jelentett nyelvet, nemzetiséget. A biharmegyei Szentelekről írják pl. 1715-ben: „Lakosai szétfutottak, most oláhok laknak ott, afféle jövevény, szegény népség“. Ezeknek tehát nem is kellett oláh nyelvűeknek lenniük. Oláhok voltak azért, mert otthontalan szegény emberek voltak. Akár az oláh cigány is nem azért oláh, mert oláhuul beszél, hanem azért, mert helyhez nem kötött kóbor életformában él. Ahol a török maradt az úr, ott katolikus, protestáns papnak alig volt maradása. A török az ortodoxokat segítette terjedni. 1664-ben írják, hogy a konstantinápolyi pátriárka vladikát küldött a meghódított területre, akinek a török fővezértől is volt levele. Jövetele célja, hogy adót vessen ki. „Már ez istentelenségnek elkövetése végett kezdett is procedálni Élesd és Papmező vidékén, onnan érkezett Belényes vidékére. Ellene támadtak magyarok s oláhok, az mi kevesen voltak.“ Ahol református pap maradni tudott s aki ennek is fizetett egyházi adót, az magyar maradt. Akit azonban csak kalugyer keresztelt, az már görög keleti, tehát oláh maradt anélkül, hogy más életforma vagy vérségi változás is követte volna a vallásváltozást.

A törökök kiverése utáni fejlődéssel egyidejűleg a magyarosodásnak is meg kellett volna indulni. Ezt azonban több dolog akadályozta. Az egyik az, hogy az újjászervezést nem-magyarok magyarellenesen vezették. A másik ok a felszabadult Alföld felé megindult népvándorlás, amely éppen a jobb életnívó felé vágyódó magyarokat vonzotta a legjobban. A harmadik ok, hogy Rákóczi hosszú szabadságharcában a magyar nemzeti erő kimerült, általánosan a labanc szellem vált úrrá s nem volt, aki a magyar nyelv tekintélyét fenntartsa. Más ok ismét a keleti egyházak oláh nemzeti alapon való megszervezése. Ezzel karöltve járt az oláhnak minősített református falvak kényszeráttérítéseagörög katolikus vallásra. A görög egyházak keretei akaratlanul is oláh tudat felé irányítják a görög katolikus magyarokat. Amint az észak-keleti Felvidéken a görög katolikus templom az orosz templom, s akik abba járnak, azok oroszok, még ha egy szál orosz sincs köztük, úgy keleten a görög templom oláh templom. Aki abba jár, az oláh. Így mondja ezt a papja és így mondja a kálvinista szomszéd is, aki a magyar templomba jár. A görög szertartás alá tartozás tudata azonosult Erdélyben az oláh tudattal. Nézzük csak meg a statisztikát. Kolozs megyében a görög katolikusok és keletiek száma kerekén 158.000, az oláhok és egyéb, leginkább oláh cigányok száma szintén 158.000. Szolnokdobokában a görög katolikusok és keletiek száma 194.000, oláh és egyéb 193.000. Holott ezeknek a görög szertartásúaknak nagy része család-

történelmileg beigazolhatóan magyar, sőt sokszor színmagyar. Így adódik azután az az eset, hogy pl. Nagykároly körül, aki német nevű, az magyar s aki magyar nevű az oláh, mert görög katolikus vallású.

Az oláhok eldicsekednek azzal, hogy 1840-től 1910-ig, a fejlődés és magyarosítás idejében kerekén 300 falu oláhosodott el. Ha br. Lénknek és Fényes Eleknek a 40-es évek elején készült összeírásait összehasonlítjuk az 1910-es népszámlálás adataival, akkor igazat kell nekik adnunk. Ez azonban tévedés. Lenk és Fényes még nagyon sok gör. kat. vallású magyar falut ismert. Akkor még a gör. kat. vallás csak részben jelentett oláh tudatot. Ha ezeket a falvakat a helyszínen vizsgáljuk meg, azt fogjuk tapasztalni, hogy ezek az oláhok csak annyiban különböznek a magyartól, hogy görög katolikus vallásúak. Egyébként a nevük magyar, viseletük magyar, magyarul nagyrészüket tud, sokan még otthon is magyarul beszélnek. Számos oláhnak összeírt falu van, ahol oláh családnevet alig találunk. Az oláh papok a templomban verték a fejükbe az oláh tudatot. Jellemző példa volt Kismajtény esete. Ez a falu Szatmármegyében van, a nagykárolyi járásban. Az 1910-es népszámlálás szerint a falu oláh többségű. Miután a lakosság csupa magyar nevű emberből áll, s az egész falu magyarul beszél, a hajdúdorogi gör. kat. magyar püspökség feállításakor ezt a falut is ide osztották be. Amikor a magyar papok át akarták venni a plébániát, a lakosság fellázadt s botokkal, kövekkel verték ki őket a faluból. A magyar pap csak karhatalom segítségével foglalhatta el helyét. Amikor Kismajtény Romániához került s a magyar papot ismét románval cserélték ki, ez a lázadás most már az oláh pap ellen tört ki. Ime, milyen rövid néhány év kellett ahhoz, hogy a beléjük erőszakolt oláh fanatizmust a magyar fanatizmus cserélje fel, amikor már valódi származástudatukat a magyar pap bennük felébresztette.

Az erdélyi oláh többség szerintem csak látszat. A vallás nem tesz még senkit sem magyarrá, sem oláhvá. Sőt, ma már kezdünk túl lenni azon is, hogy egyedül a nyelvet fogadjuk el a népiség ismertető jeléül. A nyelv csak egy népi sajtóság *a sok* közt. A nép adottság, amely részben a származáson, részben a környezethatáson múlik. Ezt nem lehet felvenni és letenni, mint a ruhát, vagy a nyelvet. És nem azért oláhosodott el Erdély, mert az oláh nyelv vitalitása erősebb, hanem azért, mert az erdélyi oláh nép legnagyobb kontingensét a viharos idők leszegényedett magyarja adta, aki a természetes kiselejtés törvénye alapján a haladottabb magyar életről oláhvá egyszerűsödött.

Állításom csak egyszerű feltevés volna, ha nem lehetne bizonyítani is. De lehet. A bizonyítás alapja a magyar családnevek nagy száma az oláhok közt. Magyar családnevek csak magyar nyelvű környezetben alakulhatnak ki. A családnevek megmutatják, hogy egy embertömeg milyen származású. Egy családnev egy embernél természetesen nem irányadó. Ez csak a felmenő apák vérét mutatja. Száz családnev azonban már mutat a falu népének vérségi eredetére. Mennél több a megvizsgált név, annál inkább érvényesül a statisztikai nagy számok törvénye. Ha a családnevek alapján készítünk statisztikai térképet Erdélyről, egész más néprajzi térképet kapunk, mint amit a nemzetiségi statisztika feltűntet. Ez nemcsak az 1840-es Összeírásokat igazolja, hanem még ezeken is jóval túlmege a magyarság előnyére. Sok szárazra megy azoknak a falvaknak a száma, amelyek oláh többségieknek vannak elkönyvelve, s a névstatisztika szerint magyarok.

Mivel technikai okokból a térképet itt nem közölhetem, elég legyen arra utalnom, hogy pl. Bihar vármegyének a bécsi döntés szerint visszakertült részében, hozzászámítva a trianoni Magyarország területén lévő oláh falvakat — az élesdi járás kivételével — 82 oláh falu van. Ezek közül

44 falu családnévtöbbsége magyar, 2 tót s csak 36-ban van csekély oláh többség. A magyar nyelvű falvakban oláh családnév ritka kivétel. Az élesdi járás községeiben majdnem minden oláh faluban kis oláhnévtöbbség van, de forrásomban, az 1910-es népszámlálás házigyűjtőiveiben az összeíró oláh papok és tanítók sokszor a felismerhetetlenségig torzították el a magyar neveket, így a névarány itt még módosulhat. Vannak oláh falvak, ahol a családnevek csaknem színmagyarok, oláh neveket alig találunk. (Pl. Sárszeg, Vámosláz, Pelbárthida, Terje.) Sok faluban \dot{r} j₂—3-szor annyi a magyar név, mint az oláh (Pl. Érkenéz, Érvasad, Kohány, Terebes, Alsódema, Senyéte, Lüki, Szentlázár, Kövedegyháza, Kőröskisjeno stb.). A trianoni Magyarország öt bihari oláh faluja közül csak Méhkeréknek van oláh családnévtöbbsége. Még fent a bihari, bükki, meszesi és avasi hegyekben is ritka az a falu, amelyiknek a lakossága ne lenne legalább V₃—V₄-ében magyar nevű. Pedig ez a névstatisztika még mindig a magyarság hátrányára tünteti fel az adatokat. A magyar családnevek ugyanis a XVI. században nagyjában mindenütt állandósultak s a magyar nevek azóta öröklődnek. Az oláhok nagyrészenek még a XVIII. században is csak keresztnévük volt, családnevük nem. Azóta kaptak társaiktól — főként kalugyereiktől — oláh nevet. Mennyi magyar eredetű név tűnt el ezek közt azóta, amióta az oláh nevek állandósultak! Megtörtént ugyan, hogy oláh jobbágyot magyar urasága nevére neveztek el, s a kuruc háborúkban is ragadt egyik-másik oláhra magyar név. De ezek csak ezrelékben kifejezhető szórványos esetek, s arányban sem állanak azon esetek mellett, amikor a magyar név az oláhok ajkán és az oláh papok anyakönyveiben oláhra fordult. Ha mi az oláh névelemzés módszereit alkalmaznánk, s magyarnak minősítenénk minden magyar nevű s elferdített magyar nevű egyént, ha magyaroknak tartanánk a Dezseránokat, Derjánokat, mint akik Dés, Győrvásárhely nevű magyar helységekből, kétségtelenül mint magyarok kerültek oláh környezetbe, ahol a helyi származást jelölő nevet eloláhosították, ha levonnék a szláv nevű oláhokat, az oláh többség Erdély közepén, s az északnyugati területen szinte eltűnnék a nemzetiségi térképről.

A magyarság nagy hibát követne el akkor, ha fentiekből azt a következtetést vonná le, hogy az eloláhosodott magyarokat most vissza kell magyarosítani. Ha ez a törekvés csak azokra a falvakra terjed ki, amelyek lakossága teljesen a görög katolikus magyarság életformájában él, ahol a magyar nyelvet még nem felejtette el, ez az akarat nem kifogásolható, mert népi adottságokhoz kapcsolódik, s a visszamagyarosító munka itt csak felvilágosításra szorul. Ahol azonban befejezett eloláhosodást látunk, ott ilyen törekvéstől tartózkodnunk kell, mert a fentebb részletezett okokból úgy is csak az ellenkező hatást érné el az erőszakos fellépés. Itt kétoldalú valóságfelismerést kell követni. Az egyiket az oláhoknak, hogy ők részben magyar vérségi származásúak, vagy legalább nagymértékben magyar vérral keverték. A másikat a magyaroknak, azt, hogy részben hibánkon kívül, részben a magyarság nemtörődömsége folytán ma ezek a volt magyarok oláh nyelven beszélnek s ezt tényként kell elkönyvelnünk.

Az oláh igények Erdélyre a nyelvemzeti koreszmével párhuzamosan alakultak ki. Azonban az oláh tudat sajátosságán nemcsak a nyelvvel, de egyes életformajelenségekkel is azonosult. Oláh volt már Anonymus idejében a szegényes hegyi pásztor, oláhok voltak később az oláh joggal települő csoportok, az ortodox vallásúak, a magyar jobbágyfalu mellé települő szegénység, az otthonából kiűzött kóbor elem, a vlach pásztorokodásra áttérő nép. Ezek mind oláhok voltak tekintet nélkül arra, hogy milyen nyelven beszéltek és milyen származásúak voltak. Az erdélyi oláh lehet nemzetiségileg oláh, de népileg jelentékeny részében oláh-magyar keveredés. Ahol a

vérségi eredet és környezethatás jellegében elsősorban magyar, lehet a vallás bármilyen, lehet még az öntudat is nem magyar, csak a nép önmaga lényegének felismerésén fog múlni, hogy ez a tömeg vallásra és nyelvre való tekintet nélkül ismét a magyar életközösséghez tartozónak fogja érezni magát. Állításom ma még optimisztikusnak, sőt talán fantasztikusnak látszik, de aki ismeri a népek érzelmevilágának kialakításában a koreszmék erejét, ezt nemcsak nem lehetetlennek, de magától értetődőnek fogja találni. Csak idő, türelem és a nép szeretete kell hozzá.

KÁSZONYI FERENC

DÉL-DOBRUDZSA

HUSZONHÉT ÉVI ROMÁN URALOM UTÁN Dél-Dobruzsza ismét visszatért Bulgáriához, amellyel századokon keresztül szoros népi és gazdasági kötelékek fűzték össze.

Ezt a mintegy hét és félezer négyzetkilométernyi területet, amelyen az uralkodó nemzetiség mindig a bolgár volt, Románia a tízes évek elején szakította el anyaországától. Bulgária akkor vívta élethalál-harcát Szerbiával, Görögországgal és Törökországgal s szorongatott helyzetében nem tehetett mást, teljesítenie kellett a román követeléseket. De sohasem nyugodott bele Dél-Dobruzsza elvesztésébe. Nagyrészt ezért lépett be a világháborúba is, de a párizskömyéki békeértekezleten jóvátétel helyett további megcsonkításban volt része. Két évtized alatt nem mulasztott el egyetlen alkalmat sem, hogy sérelmére felhívja a világ figyelmét, de a jóvátételre csak akkor gondolhatott, amikor a tengelyhatalmak fokozódó befolyáshoz és súlytöbbletbe jutottak a nemzetközi életben.

1939 tavaszán végre a nyugati nagy demokráciák is foglalkozni kezdtek a bolgár kérdéssel. Anglia, hogy ezt az országot is bevonhassa németellenes bekerítő gyűrűjébe, minden áron megegyezést akart létrehozni Bulgária és Románia között. Románia azonban ekkor még eléggé kedvező külpolitikai helyzetben volt s így különösen amikor elnyerte az angol szavatosságot is, hallani sem akart többé bármiféle engedményről Bulgária irányában. Bulgária azonban továbbra is kitarzott: gondosan ápolta jóviszonyát a tengelyhatalmakkal s jórészt ennek, valamint a megváltozott világpolitikai helyzetnek köszönhető, hogy, amikor Németország nagy nyugati győzelmei után Délkelet-Európában Olaszországgal együtt a sürgős problémák elrendezéséhez láthatott, Beszarábiának Szovjetországhoz való csatlakozása után Bulgáriát is hozzásegíthette jogos igényeinek teljesüléséhez.

A bolgár-román tárgyalások kezdetben úgy indultak, hogy a megegyezés igen rövid idő alatt létrejön. Később azonban román részről fokozatos nehézségeket támasztottak, amiknek végül is a román belpolitikai átalakulás vetett véget. Több mint egy hónapi szakadatlan tárgyalás után szeptember 7-én Krajovában aláírták a szerződést, amely visszaadja Bulgáriának a teljes Dél-Dobruzsát, pontosan 7525-4 négyzetkilométernyi területet. Az Észak-Dobruzsának nevezett vidék, amely a déli résznél kétszeresére nagyobb, továbbra is Románia birtokában marad. Noha ez a terület a bolgár-török háború után, 1878-ban szintén Bulgária akarata és tiltakozása ellenére került Romániához, — a berlini kongresszus ezzel kárpótolta a románokat Beszarábiáért, amelyet Oroszországnak ítélt — Bulgária önként lemondott róla, nemcsak most, hanem már a berlini döntés után. Nem követelte vissza a balkáni háborúk idején sem, egyrészt békeszeretetből, a két nép közti jóviszony megeremtéséért, azonkívül abból a meggondolásból kifolyólag,